

Η χαρά του γίνεσθαι-ζώο

Σε λίγες ημέρες θα κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις Επέκεινα το βιβλίο του καθηγητή **νευρολογίας** (Πανεπιστήμιο «Vita e Salute» του Μιλάνου) Massimo Filippi *Ζητήματα είδους* (μτφ. Παναγιώτης Τσιαμούρας»), το οποίο πραγματεύεται το ζήτημα των ανθρώπινων και μη ανθρώπινων σωμάτων από μία βαθιά πολιτική και φιλοσοφική ματιά –όχι μόνο μακριά από τη mainstream ζωοφιλία του σαλονιού και των τοκ σόου, αλλά και ενάντια σε αυτήν– στην προοπτική της συνάντησης του αντιειδισμού με τα άλλα χειραφετικά και απελευθερωτικά κινήματα. Προδημοσιεύουμε το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου.

Η χαρά του γίνεσθαι-ζώο

Χαρά είναι η κοινή πορεία του σώματός μας με άλλα σώματα, που επινοεί νέες σχέσεις και δημιουργεί ισχυρότερα κοινωνικά σώματα: χαρά είναι μία λογική συνάθροισης. Michael Hardt

 Το εξώφυλλο του βιβλίου από τις εκδόσεις Επέκεινα

Έχοντας φτάσει σε αυτό το σημείο, πριν ολοκληρώσουμε, είναι χρήσιμο να συνοψίσουμε υπό μορφή θέσεων όσα επιχειρήσαμε να υποστηρίξουμε στις προηγούμενες σελίδες:

- ο ειδικός δεν αποτελεί μία προκατάληψη, αλλά ένα πολύπλοκο σύστημα, ένα καταστροφικό αμάλγαμα ιδεολογιών που έχουν ως σκοπό να δικαιολογούν πάντοτε και σε κάθε περίπτωση στάσεις, πράξεις, συμπεριφορές ή γεγονότα, ακόμη και όταν είναι αρνητικά, και μηχανισμών διαμελισμού σωμάτων (ακόμη και ανθρώπινων), το οποίο, σε αγαστή σύμπνοια με την καπιταλιστική και νεοφιλελεύθερη κοινωνική δομή, εκφράζει σήμερα περισσότερο από ποτέ άλλοτε όλη την τεμαχιστική ισχύ του·
- η ειδικτική μηχανή, παρ' όλες τις διαφορετικές και ποικίλες ιστορικές εκδοχές της, κινείται χάρη στο κενό που συγκροτεί την παλλόμενη καρδιά –η διάκριση Ανθρώπου/Ζώου– την ίδια στιγμή καύσιμο που της επιτρέπει να λειτουργεί και προϊόν που της ζητείται να αντικαταστήσει·
- ο ειδικός, εξίσου με άλλα συστήματα θεμελιωμένα σε διχοτομικές και ιεραρχοποιητικές κατηγορίες, είναι ταυτοχρόνως δημιουργία του Ανθρώπου και του Ζώου, σπασμωδική αναζήτηση ιδιόκτητων χαρακτηριστικών και ακατάπαυστη παραγωγή «κρέατος» προς κατανάλωση ή προς εργασία·
- η κατανόηση των τρόπων και των στρατηγικών με τους οποίους λειτουργεί και δρα ο ειδικός μάς επιτρέπει να αποκομίσουμε μία αποφασιστικά και ξεκάθαρα πιο αρματωμένη προοπτική,

ώστε να συλλάβουμε πλήρως την αρχιτεκτονική της καταπίεσης που θεμελιώνεται πάνω σε κανόνες και συλλογικούς ενικούς που περιστρέφονται γύρω από τις έννοιες της φύσης και του είδους·

- η κοινωνική διάχυση και διεισδυτικότητα της υποτίμησης των μη ανθρώπινων πληθών, ενισχυόμενη από τις ανθρωπιστικές θρησκείες, επέτρεψε την άνευ προηγουμένου στην ιστορία ανάπτυξη ενός συστήματος διαμελισμού των σωμάτων, το οποίο με τη σειρά του οδήγησε παραδόξως στην αδυναμία να συνεχίζουμε να αγνοούμε το ζήτημα των ζώων·
- η σημερινή κατάσταση παραγωγής, εκμετάλλευσης και καταδίκης σε θάνατο των ζώων είναι ένας τρόμος που έχει πλέον αγγίξει τη μέγιστη πυράκτωσή του· κατά συνέπεια η κριτική σκέψη και οι πρακτικές απελευθέρωσης θα έπρεπε να σταματήσουν να υποβαθμίζουν το ζήτημα των ζώων, θεωρώντας το μία άχρηστη ανησυχία για ευαίσθητες καρδιές και αντιθέτως να το αγκαλιάσουν και να το αναδείξουν ως ένα αναντικατάστατο συστατικό των διαδικασιών απελευθέρωσης·
- ο αντιειδισμός είναι η πιο αποφασιστική απάντηση σε αυτόν τον τρόμο, απάντηση η οποία, στα πιο ώριμα στοιχεία της, δεν μπορεί παρά να προσδοκά την απελευθέρωση των ζώων (μη ανθρώπινων και ανθρώπινων) και της ζωότητας· την απελευθέρωση των σωμάτων από τα συμβολικά κλουβιά των κατηγοριών και των ταξινομήσεων και από τα υλικά κλουβιά των ιδιοκτησιών και των περιφράξεων·
- ο αντιειδισμός δεν συνιστά ακόμη ένα πολιτικό κίνημα σε θέση να ασκήσει μία αξιολογή κοινωνική επίδραση· για να κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση και για να μπορέσει να χτίσει καρποφόρες συμμαχίες με άλλα πολιτικά απελευθερωτικά κινήματα, θα όφειλε να νιώσει την επείγουσα ανάγκη να συμμετάσχει στην οικοδόμηση μιας νέας θεωρητικής και πολιτικής γλώσσας και νέων πρακτικών πάλης, εγκαταλείποντας τον ηθικό απομονωτισμό στον οποίο (αυτο)εξορίστηκε και την ιδέα σύμφωνα με την οποία η διαχωριστική γραμμή θύμα/θύτης αντιστοιχεί σε εκείνη μεταξύ του ανθρώπινου είδους και των άλλων·
- ο αντιειδισμός οφείλει να αντιληφθεί ότι δεν εργάζεται σε κενό αέρος, αλλά στο εσωτερικό πεδίων δυνάμεων: το σύστημα εκμετάλλευσης δεν είναι στατικό και, απέναντι στον κίνδυνο επιστροφής του ζωικού απωθημένου, εξακολουθεί και θα εξακολουθεί να κινητοποιεί λόγους και στρατηγικές απόκρυψης τόσο των ζώων όσο και του ίδιου του αντιειδισμού·
- αν για τα αισθανόμενα πλάσματα ελάχιστα γνωρίζουμε –σχεδόν αποκλειστικά τα βιολογικά χαρακτηριστικά που καθιστούν εφικτό το άδραγμά τους στα γρανάζια των μηχανών διαμελισμού– εξίσου βέβαιο είναι πως αναπτύσσεται μία σκέψη της κοινότητας (του κοινού), των σχέσεων και της αλληλοσύνδεσης, η οποία αναγνωρίζει την εξεγερσιακή και χαροποιό δύναμη της περατότητας, της τρωτότητας και της αεργίας που διατρέχει το απρόσωπο και υπερπροσωπικό ρήγμα της ζωής για την οποία ζούμε.

Το τελευταίο αυτό σημείο χρήζει κάποιας περαιτέρω εξέτασης, προκειμένου να κατανοηθεί πλήρως η βαρύτητά του. Για τον σκοπό αυτόν μπορούμε να ξεκινήσουμε από την *παρωδιακή ταξινομία* των Deleuze και Guattari που αναγνωρίζει «τρία είδη ζώων». Το πρώτο είδος είναι εκείνο των

«οιδιπόδειων ζώων» (το σκυλάκι «μου», η ψιψίνα «μου» κ.ά.) στα οποία αντικαθρεφτιζόμαστε για να αφηγηθούμε τις μικρές ατομικές ιστορίες μας και, με τον τρόπο αυτόν, να ενδυναμώσουμε τη ναρκισσιστική μας ταυτότητα. Η δεύτερη κατηγορία είναι εκείνη των «ζώων ταξινόμησης»: τα ζώα των μύθων, των αρχέτυπων και των μοντέλων, εκείνα που χρησιμοποιούνται για να εκθειάσουμε τον μύθο του Ανθρώπου. Η τρίτη κατηγορία είναι εκείνη των «δαιμονικών ζώων» τα οποία έχουν τη δύναμη να μας παρασύρουν σε ένα μεταμορφωτικό γίγνεσθαι στο οποίο εντάσσονται όλα τα αισθανόμενα πλάσματα δίχως κανένα εξ αυτών να μπορεί να πάρει τον πλήρη έλεγχο στα χέρια του, σε μία κίνηση εξόδου προς άγνωστες περιοχές όπου τη θανατηφόρα κατάσταση του *προσδιορισμού* διαδέχεται εκείνη της ατέρμονης *διαφοροποίησης που ενώνει*, όπου οι αγέλες, η σχεσιακότητα, ο ραγδαίος πολλαπλασιασμός, η αδιάλειπτη ανάδυση, τα συναισθήματα και οι συγκινήσεις παίρνουν τη θέση των ατόμων, των κατηγοριών, των τομών και των οροθετικών γραμμών, όπου οι μύθοι και οι υπολογισμοί εξαϋλώνονται απέναντι στην αφήγηση του κόσμου που ακόμη και η πλέον «απλή» αισθαντική ζωή είναι σε θέση να διηγηθεί.

Για να προχωρήσουμε τον συλλογισμό μας, συνεχίζουμε λέγοντας ότι στην προηγούμενη παρωδιακή ταξινομία απαντά η εξίσου παρωδιακή *εξελικτική ιστορία* του Ανθρώπου, όπως τη σκιαγράφησε σε αδρές γραμμές ο Nietzsche. Μία ιστορία η οποία ξεκινά από την αθλιότητα του ανθρώπου της μνησικακίας, του ανθρώπου που αντιδρά στη ζωή και την αρνείται, και η οποία –διασχίζοντας μορφές όπως εκείνη του τελευταίου ανθρώπου (παθητικού ανόητου που νομίζει ότι επινόησε την ευτυχία) και του ανθρώπου που θέλει να χαθεί (ενεργού καταστροφέα που ανοίγει χώρο για την εισβολή του ανήκουστου)– φτάνει έως τον υπεράνθρωπο (Übermensch) που καταφάσκει στη ζωή σε όλη τη δημιουργό δύναμή της.

Πριν συνεχίσουμε παραπέρα την ανάλυσή μας, είναι απαραίτητο να υπογραμμίσουμε ότι η ζωική τριάδα των Deleuze και Guattari δεν συμπίπτει με ευκρινώς καθορισμένα βιολογικά είδη, έτσι όπως τα ανθρώπινα στάδια του Nietzsche δεν έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη του ατόμου ή της ανθρωπότητας. Αμφότερα είναι αφηγήματα που δείχνουν μία *κίνηση* προς έναν διαφορετικό τρόπο του *αισθάνεσθαι*. Πράγματι, αμφότερα μιλάνε για σωματικές ενικότητες που κινούνται, ωθούμενες από τη δύναμη του αισθήματος ότι αποτελούν σχέσεις. Στο σημείο αυτό μπορούμε να κάνουμε ένα βήμα μπροστά, έτσι ώστε η ζωική ταξινομία των Deleuze και Guattari να αλληλεπιδράσει με την ανθρώπινη εξέλιξη του Nietzsche και να αναρωτηθούμε: τι γεννιέται από αυτό το μη παραγωγικό ζευγάρι; Απάντηση: το *γίγνεσθαι ζώο*. Και τwόντι τι είναι το γίγνεσθαι-ζώο, αν εγκαταλείψουμε την ανθρωποκεντρική μνησικακία, αν όχι η αναγνώριση της ακαθόριστης *ροής της επιθυμίας* που διατρέχει απ' άκρου εις άκρον ολάκερο το αισθανόμενο έμβιο ως περατό, τρωτό και φιλοπαίγμων; Και τι είναι η επιθυμία αν όχι η πλέον υψηλή μορφή υλισμού, άμορφη μορφή που ξεχαρβαλώνει κάθε άλλο κόσμο (Hinterwelt) και κάθε υπερβατικότητα, για να μας επιστρέψει στο επίπεδο της εμμένειας, της ενδοκοσμικότητας, που δεν προβλέπει εξωτερικά στάνταρντς αναφοράς;

Και τα ζώα επιθυμούν. Επιθυμούν γιατί είναι σώματα ιδιοσυστασιακά σχεσιακά που κινούνται και αισθάνονται. Η τρωτότητα και η περατότητα των ζωικών σωμάτων –κάτι που άλλωστε είμαστε και

εμείς- είναι το αιτιατό, και όχι η αιτία, του γεγονότος ότι είναι σχέσεις, της φιλοπαίγμονος προθυμίας τους για συνάθροιση. Σωματική περατότητα και σωματική τρωτότητα που, στο πλαίσιο της μνησικακίας, η δύναμη του Ανθρώπου υπέταξε -και εξακολουθεί ολοένα περισσότερο να υποτάσσει- στους δικούς του σκοπούς μέχρι την πλέον ζοφερή άρνηση της αισθαντικότητας. Αλλά είναι ακριβώς εκεί, στην τρωτή και θνητή σχεσιακότητα, που κρύβεται, παρ' όλα αυτά, η μεταμορφωτική δύναμη που τα ευτελή σώματα δύνανται ακόμη να αποδεσμεύσουν και να σκορπίσουν. Στην περίπτωση αυτή τα δαιμονικά ζώα δεν είναι τα λιγότερο ή περισσότερο φανταστικά που ταιριάζουν σε μάγους και σαμάνους -όπως φαίνεται να πιστεύουν οι Deleuze και Guattari- αλλά τα «παραγωγικά», που είναι εδώ, ανάμεσά μας, και που, παρ' ότι άθελά τους, έχουν ήδη δείξει σε αρνητικό όλη τη μεταμορφωτική τους δύναμη. Είναι αυτή η σωματική δύναμη που καθιστά ακόμη πιο φρικτό τον κόσμο στον οποίο ζούμε: γιατί το να προκαλείς πόνο σε όποιον θα μπορούσε να χαρεί είναι πιο απεχθές από το να προκαλείς πόνο σε όποιον μπορεί να πονέσει.

Και στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να προσφύγουμε στους Hardt και Negri και στη δική τους έννοια της αγάπης· αγάπης νοούμενης ως ασυγκράτητης παραγωγής νέου είναι, που απελευθερώνεται από κάθε μορφή περιφρακτικής ιδιοποίησης, προκειμένου να τεθεί στη διάθεση της μεταμόρφωσης, της δημιουργίας κοινωνικών σωμάτων ισχυρότερων στη χαρά της συνάθροισης: συνάθροισης που καθίσταται εφικτή, όπως διδάσκει ο Spinoza, από το γεγονός ότι τα σώματα δύνανται να αλληλουχούνται, δεδομένου ότι αποτελούνται ήδη από σχέσεις σωμάτων σε συνεχή μεταβολή· συνάθροισης που είναι χαρά, γιατί -είναι πάντα ο Spinoza που μιλάει- τα σώματα αλληλουχούνται μόνο αν διατρέχονται από χαρούμενα πάθη. Πράγματι τα θλιμμένα πάθη εκμηδενίζουν τα σώματα, ακρωτηριάζοντας την εγγενή σχεσιακότητά τους. Επομένως η χαρά συνιστά το έδαφος πάνω στο οποίο είναι δυνατόν να οικοδομηθεί το κοινό, η κοινότητα· και είναι μόνο η χαρά που δεν παύει ποτέ να επιστρέφει.

Πώς μπορούμε να αγαπήσουμε ό,τι, όντας ασώματο, είναι άπειρο και άτρωτο; Η αγάπη δεν απαιτεί ίσως να διακυβεύσουμε τον εαυτό μας εντός της τρωτής περατότητας των σωμάτων; Και από τη στιγμή που, είτε μας αρέσει είτε όχι, η κοινωνία «μας» είναι ήδη και σε κάθε περίπτωση διαειδική είναι δύσκολο να σκεφτούμε μία δημιουργική αγάπη που θα παραμερίζει το ζωικό πλήθος.

Αν η χαρά είναι το κοινό αβγάτισμα της δημιουργού δύναμης των σωμάτων, πώς είναι δυνατόν να συνεχίσουμε να αποκλείουμε από αυτήν τη διαδικασία έναν ανυπολόγιστο αριθμό σωμάτων που με το δικό μας έχουν ήδη συναθροιστεί στα εκατομμύρια χρόνια φυσικής ιστορίας και στα χιλιάδες χρόνια πολιτισμικής ιστορίας που προηγήθηκαν; Αυτή η αισθαντική κίνηση, διαποτισμένη από τη δύναμη ανατροπής της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, είναι ό,τι θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε το πάθος των ζώων.

Ο θάνατος του Θεού δεν απελευθέρωσε τη δύναμη του αδύνατου, αλλά μας παρέδωσε στις ακόμη πιο άκαμπτες απαγορεύσεις και στην ακόμη πιο σκοτεινή καταπίεση του Ανθρώπου. Τώρα που τα κύματα της θάλασσας της κριτικής σκέψης έσβησαν το πρόσωπο από άμμο του Ανθρώπου, οφείλουμε να αποφασίσουμε αν θα παραδοθούμε στην εξαϋλωτική απανθρωπιά του Κεφαλαίου, στην κατάργηση

της υλικής-σωματικής υπόστασης που το τελευταίο μάς επιβάλλει, ή αν θα πορευτούμε προς τον επανυλοποιητικό υλισμό της *ζωότητας*, δηλαδή προς την ανάκτηση της υλικότητας των σωμάτων που αυτή έχει ως ορίζοντα. Με άλλα λόγια, η αιώνια επιστροφή του ζωικού απωθημένου θέτει την πολιτική σκέψη μπροστά σε ένα σταυροδρόμι: ή θα καταδικαστεί στη βίαιη αναπαραγωγή της αισχρότητας του διαμελισμού ή θα απελευθερωθεί στην εκρηκτική δύναμη που η ζωή, κάθε αισθανόμενη ζωή, κομίζει εντός της, αποδεχόμενη να αλλάξει άρδην, να αναθεωρηθεί από την κορυφή ως τα νύχια. Είναι σε τούτο το σταυροδρόμι –όπου δεν θα μπορέσουμε να σταθούμε για πολύ καιρό ακόμη, δεδομένης της άνευ προηγουμένου οικολογικής κρίσης που προχωρεί καλπάζοντας– που θα εκδηλωθεί ή θα διαλυθεί το *πάθος του αντιειδισμού*. Πάθος ζωτικό και πολιτικό, καθώς δείχνει προς εκείνη την πόρτα, κάθε μέρα και πιο στενή, που χαράζει το πέρασμα, κάθε μέρα και πιο κακοτράχαλο και δυσκολοδιάβατο, από μία *πολιτική για τη ζωή* σε μία *πολιτική της ζωής*.

Τα ζώα μάς (αφ)ορούν και η κυριαρχία αποκαλύπτει την πρόστυχη γύμνια της απέναντι στο πάθος τους. Και ίσως να σκεφτόμαστε πολιτικά σημαίνει να ξεκινάμε από αυτό ακριβώς το σημείο.

* Η παρουσίαση του βιβλίου του Massimo Filippi, *Ζητήματα είδους*, έχει προγραμματιστεί για το Σάββατο 2 Νοεμβρίου 2024, ώρα 13.00, στο βιβλιοπωλείο «Επί λέξει» (Ακαδημίας 32, Αθήνα). Για το βιβλίο και για το ζήτημα των ζώων θα μιλήσουν ο συγγραφέας, ο οποίος θα βρεθεί στην Αθήνα ειδικά για την παρουσίαση, και οι Γεράσιμος Κακολύρης, Γιάννης Κτενάς και Χριστίνα Βασιλοπούλου.